

Tema: Litteraturdidaktik – Litteraturstudiers relevans för skola och samhälle

Detta temanummer av tidskriften *Utbildning & Lärande* består av utvalda artiklar som alla har sitt ursprung i forskningskonferensen "Litteraturdidaktik: Litteraturstudiers samhällsrelevans", anordnad den 7–8 november 2019 av Högskolan Dalarna i samarbete med Jönköping University och Litteraturdidaktiskt nätverk, LDN. Konferensen var den andra i nätverkets unga historia. Litteraturdidaktiskt nätverk bildades år 2017 i samband med en litteraturdidaktisk forskningskonferens anordnad av just Jönköping University och Högskolan Dalarna. Initiativet bidrog till att föra samman forskare från olika akademiska ämnen och att synliggöra behovet av samverkan kring litteraturdidaktiska frågor inom och mellan språkämnen.

Nätverkets övergripande syfte är att lyfta fram och stärka nordisk litteraturdidaktisk forskning och praktik så som den kommer till uttryck i skola, akademi och samhälle. LDN värnar särskilt om samarbetet över språkgränserna som vi menar bidrar till att skapa en ökad förståelse för och breddning av den litteraturdidaktiska forskningen. Ett annat syfte med nätverket är att stimulera till forskning som är av hög relevans för yrkesverksamma lärare. Därför har nätverket från början haft ambitionen att fungera som mötesplats för forskare och lärare.

Konferensen i Falun samlade ett femtiotal deltagare från Sverige, Danmark och Norge med intresse för litteraturundervisning inom såväl skola som högre utbildning. De medverkande representerade ett brett spektrum av akademiska ämnen: litteraturvetenskap, svenska, svenska som andraspråk, engelska, franska, spanska, tyska och danska. Konferenstemat, litteraturstudiers samhällsrelevans, tog avstamp i de senaste årtiondenas offentliga debatter om humanioras värde och även i akademiska debatter om varför man ska läsa – och studera – litteratur. I fokus för konferenspresentationerna stod litteraturundervisningens betydelse såväl för den enskilda individen som för samhället i stort. Därmed aktualiserades frågor om litteraturundervisningens roll och syfte, dess innehåll och utformning, men även dess plats inom och utanför skolan.

De tio utvalda artiklar som återfinns i temanumret synliggör några av dessa centrala frågor samtidigt som de visar på olika sätt att förhålla sig till litteraturundervisningens relevans i samhället. Litteraturens potential att utveckla språkförmågor hos individen, att erbjuda läsupplevelser och att främja en förståelse för omvärlden och individens plats däri anförts, liksom de möjligheter som litteraturen öppnar upp för att diskutera brännande frågor om exempelvis demokrati och hållbar utveckling. Sammantaget lyfter artiklarna några av de viktigaste argument som formulerats för litteraturens plats och roll i utbildningssammanhang de senaste årtiondena. Samtidigt som temanumret samlar dessa argument bidrar det till att exemplifiera olika sätt att närma sig litteraturdidaktiken, empiriskt

och explorativt, i förhållande till skol- och lärarutbildningsämnena svenska, engelska och franska. Bidragen belyser litteraturdidaktiken i förhållande till material som sträcker sig från klassrumsobservationer och enkätstudier till textanalyser av läromedel och kursplaner. Därtill visar de att litteraturdidaktiken inte är begränsad till skola och lärarutbildning, utan också återfinns i informella lärmiljöer som exempelvis underhållningsprogram på TV.

De två första bidragen i temanumret behandlar användningen av dystopisk ungdomslitteratur i engelskundervisning. I båda artiklarna lyfts litteraturens potential att bidra till förståelsen för angelägna samhällsfrågor och samtidigt uppfylla skolans medborgarfostrande uppdrag. I artikeln ”Integrating competence and *Bildung* through dystopian literature: Teaching Malorie Blackman’s *Noughts & Crosses* and democracy and citizenship in the English subject” redogör Marit Elise Lyngstad för hur denna textgenre kan användas för att på ett naturligt vis koppla ihop språkundervisningens kompetens- och bildningsaspekter med varandra. Hon visar hur dystopisk ungdomslitteratur inbjuder eleverna att, med utgångspunkt i skönlitterär läsning om ett fiktivt universum, kritiskt granska det samhälle som de själva lever i. Därmed lämpar sig textgenren väl för att behandla det tvärvetenskapliga temat ”Demokrati och medborgarskap”, vilket är ett centralt inslag i Norges nyligen (2019) reviderade läroplan. Lyngstad exemplifierar sina idéer med hjälp av Malorie Blackmans *Noughts & Crosses* och hon presenterar ett antal möjliga sätt att använda den litterära texten i klassrummet. Undervisningen får då som mål att träna elevernas kritiska tänkande och litteracitet, i första hand inom engelskämnet men även i ämnesöverskridande projekt i samarbete med ämnet samhällskunskap.

Ulrika Andersson Hvals och Celia Aijmer Rydsjös studie ”Klimatkrisen i klassrummet: Reflektioner kring användning av litteratur i undervisning om hållbar utveckling” fokuserar på ungdomslitteratur om klimatförändringar som material i engelskläroverutbildningen. Författarna låter läsningen av Cherie Dimalines *The Marrow Thieves* ligga till grund för ett gruppsamtal bland blivande engelsklärare i Sverige om användningen av dystopisk klimatfiktion i språkklassrummet. Andersson Hval och Aijmer Rydsjö visar hur lärarstudenternas initiala reservationer mot att använda sig av kontroversiella och potentiellt ångestframkallande ämnen som klimatförändringar i undervisningen, under samtalets gång ersattes av vad författarna kallar problemfokuserade copingstrategier. Studenterna styrde då diskussionen mot skönlitteraturens möjligheter att behandla frågor om hållbar utveckling och dess förmåga att ingjuta hopp hos eleverna och inspirera dem till kreativitet och nytänkande. På så vis landade lärarstudenterna i slutsatsen att litteraturläsning är ett viktigt redskap för elevers empatibyggnad och att klimatfiktion kan öppna för perspektiv framåt och bakåt i tiden och därmed ge ungdomarna viktiga perspektiv på människans utsatthet.

Katarina Rejman och Elisabeth Zetterholm behandlar frågan om hur fiktionsläsning i skolan och särskilt läsning av äldre kanoniserad litteratur kan göras relevant för gymnasieelever. Deras artikel tar oss in i klassrummet för ett tekniskt yrkesprogram och samtidigt in i en lärarstudents litteraturdidaktiska resonemang och praktik under den verksamhetsförlagda delen av svenskläroverutbildningen. I fokus för artikeln står den didaktiska utmaningen att få gymnasieelever att uppleva August Strindbergs *Ett drömspel* som ett meningsfullt verk som berör dem och deras liv. ”Ett drömspel: En lärarstudent utmanar gymnasieelever att tolka Strindberg” undersöker de litteraturdidaktiska principer som ligger till grund för lärarstudentens undervisning och de sätt på vilka studenten utmanar eleverna att engagera sig i pjäsen och att fördjupa sin förståelse av den. På så sätt utgör bidragets djupdykning i en verksamhetsförlagd fallstudie ett exempel på hur en litterär

klassiker, som kan framstå som ålderdomlig och mindre tilltalande för yrkeselever, kan göras relevant.

Frågan om huruvida fiktionsläsning i skolan upplevs som angelägen av svenska elever står i fokus för Olle Nordbergs ”Alla Läser! Empiriska perspektiv på frågan om litteraturens samhälleliga relevans”. Nordbergs artikel rapporterar några preliminära delresultat från ett större pågående läsprojekt som genomförts i samarbete med en kommun med 1200 elever och deras lärare. Centralt för projektet är hur och varför fiktionsläsning upplevs relevant och utvecklande för elever i mellanstadiet, högstadiet och gymnasiet. Nordberg visar att engagemang och inlevelse är centrala faktorer för elevers fiktionsförståelse och att litteraturläsning upplevs som relevant när den genererar nya tankar som växer fram både i den enskilda läsningen och i samtal med andra. Intervjuerna med lärare visar att också bedömning är en relevant aspekt, vilket kan ses i de fall där lärare valt att inte bedöma arbetet med läsning och de efterföljande diskussionerna för att skapa läslust och inte sätta press på eleverna, men där de såg att eleverna tolkade frånvaron av bedömning som att detta inslag inte var en del av kursen och därmed inte ansträngde sig i samma utsträckning som vid uppgifter där bedömning ingår.

Mervärdet av litteraturstudier i engelska är frågan Katherina Dodou tar sig an i ”Why study literature in English? A syllabus review of Swedish primary teacher education”. Dodou undersöker kursplaner i engelska från landets alla grundlärautbildningar och med särskilt fokus på litteraturstudiernas tillskrivna relevans för blivande grundskollärare. I denna komparativa studie visar hon att litteraturstudier är ett viktigt inslag i grundlärautbildningarna, men att skönlitteratur fyller olika syften i de olika inriktningarna mot årskurs 1-3 respektive 4-6. I de förra syftar litteraturen främst till att utveckla blivande lärares didaktiska repertoarer för att främja elevers språkinläring. I de senare finns därtill ambitionen att genom litteraturstudium utveckla lärarstudenternas analytiska och kritiska förmågor och deras förståelse av förhållanden i engelskspråkiga länder. Dessa skillnader härleder Dodou till ramarna för respektive lärautbildningsinriktning – utrymmet för engelska i grundlärautbildningen nationellt och skrivningarna i skolans kursplan och kommentarmaterial – samt till de akademiska perspektiv som dominerar i respektive inriktning.

Litteraturförmedling i skolan står i centrum för Mattias Aronssons granskning av aktuella läroböcker i ämnet franska för högstadie- och gymnasieskolan i Sverige. I artikeln ”Musiklyrik i läroböcker i franska för den svenska skolan” undersöker han vilka sånger och artister som är inkluderade eller exkluderade i de olika läroböckerna och vad dessa representerar beträffande kön, tid och kulturellt centrum/periferi-perspektiv. Aronsson visar att de sångtexter som återfinns i de undersökta läroböckerna förmedlar ett franskt kanoniserat kulturarv till de svenska eleverna. Majoriteten av de exempel som inkluderats är framförda av män. Likaså är majoriteten av sångerna kopplade till Frankrike och endast en liten del representerar den franskspråkiga världen. Den konservativa bilden till trots finns det förtjänster, såväl estetiska som språkfärdighetsrelaterade, med de låtar som finns representerade i läroböckerna, men i linje med den svenska skolans värdegrundsuppdrag skulle såväl förhärskande könsmonster som Frankrikes traditionella dominans kunna motverkas genom att fler genuskritiska sångtexter, liksom låtar av kvinnliga artister och artister från andra franskspråkiga länder inkluderades i läroböckerna.

I ”Spel som berättelser” tar sig Stefan Lundström an den litteraturdidaktiska frågan om textval ur ett medieperspektiv, utifrån föreställningar om spel och berättande i sammanhang utanför utbildningsväsendet. I ett första steg identifierar han genom en undersökning av spelrecensioner i tidningen

Svenska PCGamer en tilltagande trend under den senaste tjuugoårsperioden att beskriva spel som just berättelser. Han konstaterar att ”spel har etablerats som en estetisk uttrycksform och därmed som en mediering som kan skapa estetiska erfarenheter”. I ett andra steg prövar Lundström vilka implikationer en växande syn på spel som berättelser har för undervisning inom skolämnet svenska och även vilken roll spel kan ha i det litteraturdidaktiska arbetet inom ämnet. Lundström pläderar för en didaktik som ser spel som en del i ett vidare perspektiv av sociala och kulturella processer och han pekar på den litteraturdidaktiska potential som finns i att skifta fokus från litterär till narrativ kompetens.

I artikeln ”Från finrummet till vardagsrummet: Transmedialt berättande som litteraturdidaktisk underhållning” studerar Anette Svensson och Jenny Malmqvist hur det populära TV-programmet *Helt lyriskt* tillgängliggör klassisk, kanoniserad svensk poesi för en modern publik. Tillgängliggörandet sker just genom ett transmedialt berättande. De exempel som presenteras och analyseras är artisten Molly Sandéns arbete med en dikt av Edith Södergran och Annika Norlins vidareutveckling av en av Karin Boyes mest kända dikter. Det rör sig i båda fallen om omarbetningar av kärntexten, där den ursprungliga dikten inte bara tonsätts, utan också utökas och stöps om för att passa som sånglyrik i det nya mediet. I TV-programmet diskuteras vilka friheter man har rätt att ta sig med kanoniserade litterära texter för att de ska kunna uppfattas som relevanta idag. Svensson och Malmqvist följer i sin studie poesins väg inte bara från finrummet till vardagsrummet, utan även därifrån in i klassrummet – i det att de redogör för hur programserien har diskuterats på olika lärarbloggar och i sociala medier, och därmed i förlängningen har fungerat som inspiration för praktisk litteraturundervisning i skolan.

Elevers läs- och skrivutveckling genom litteraturläsning är i centrum för Ion Drews ”Promoting EFL literacy through shared and individual classroom reading experiences of literature”. En utgångspunkt för bidraget är skolans viktiga roll i att rusta framtida medborgare med nödvändiga läs- och skrivkompetenser i engelska. En andra utgångspunkt är att litteraturläsning och läsupplevelser på engelska kan bidra till att utveckla dessa kompetenser. I sin artikel slår Drew ett slag för den gemensamma och individuella litteraturläsningens positiva inverkan på grundskoleelevers främmandespråkförmågor. Han lyfter särskilt fram lärares högläsning och Readers Theatre, en gruppaktivitet med högläsning, som goda exempel på aktiviteter med språkutvecklande potential. Därtill framhäver Drew två läs- och skrivutvecklande modeller som innehåller litteraturinslag: The Early Years Literacy Program och Reading and Writing Workshops. Modellerna har utvecklats – och med framgång använts – i modersmålsammanhang men kopplas alltså här till främmandespråkundervisning och särskilt skolämnet engelska i Norge och Sverige. Bidraget presenterar evidens för att klassrumsaktiviteterna kan utveckla grundskoleelevers läs- och skrivförmågor.

Temanumret avslutas med bidraget ”Litteraturläsning som upplevelse och livskunskap”, i vilket Pär-Yngve Andersson argumenterar emot den instrumentella syn på kunskap som han tycker sig se inom skolans värld. Om litteraturläsningen blir en ”avprickningsverksamhet” där kursmål och betygskriterier bockas av ett efter ett – men utan att en holistisk kunskapssyn ligger bakom lärandet och utan att utrymme ges för elevens fria kunskapssökande – då är det, enligt Andersson, ett oroande tecken på ett samhällsfenomen som bör motarbetas. För att litteraturen ska kunna skänka upplevelse och livskunskap måste läsaren ges tillfälle att möta både sig själv och det helt annorlunda i texterna. Då kan läsningen bli av avgörande betydelse för den enskilde. Läraren behöver alltså inte ängsligt knyta an till elevernas vardag under litteraturlektionerna, skriver Andersson. Tvärtom kan

skönlitteraturen ge ungdomar inblick i andra världar – i betydelsen andra tidsepoker, kulturer och socioekonomiska miljöer – än dem som de har tillgång till i det verkliga livet. Det är naivt att tro att litteraturläsning skulle göra oss till bättre människor, anser författaren, men han hyser likväl tilltro till att god litteratur kan utgöra ett motgift mot maktens språk, mot schabloner och förljugenhet i samhället.

Sammantaget presenterar artiklarna en bred palett av perspektiv på litteraturundervisningens relevans för såväl individ som samhälle. Genom att samla dessa perspektiv bidrar temanumret till en ökad förståelse för vad lärande om och genom litteratur kan vara för någonting, var och hur detta lärande kan ske, vilka insikter skönlitteraturen kan ge den enskilda individen och vilken relevans sådana insikter kan få för samhället i stort. Därmed pekar temanumret på ett flertal möjliga ingångar till litteraturdidaktikens frågor vad, hur och varför.

MATTIAS ARONSSON, KATHERINA DODOU & ANETTE SVENSSON

Temareaktörer

Vol 15, nr 2 2021

Tema: Litteraturdidaktik

Tema: Litteraturdidaktik – Litteraturstudiers relevans för skola och samhälle
Mattias Aronsson, Katherina Dodou & Anette Svensson

Integrating competence and *Bildung* through dystopian literature: Teaching Malorie Blackman's *Noughts & Crosses* and democracy and citizenship in the English subject
Marit Elise Lyngstad

Klimatkrisen i klassrummet: Reflektioner kring användning av litteratur i undervisning om hållbar utveckling
Ulrika Andersson Hval & Celia Aijmer Rydsjö

Ett drömspel: En lärarstudent utmanar gymnasieelever att tolka Strindberg
Katarina Rejman & Elisabeth Zetterholm

Alla läser! Empiriska perspektiv på frågan om litteraturens samhällsliga relevans
Olle Nordberg

Why study literature in English? A syllabus review of Swedish primary teacher education
Katherina Dodou

Musiklyrik i läroböcker i franska för den svenska skolan
Mattias Aronsson

Spel som berättelser
Stefan Lundström

Från finrummet till vardagsrummet: Transmedialt berättande som litteraturdidaktisk underhållning
Anette Svensson & Jenny Malmqvist

Promoting EFL literacy through shared and individual classroom reading experiences of literature
Ion Drew

Litteraturläsning som upplevelse och livskunskap
Pär-Yngve Andersson